

Milli Parklarda Kaynak Değer Kullanımı İçin Bir Öneri: Nene Hatun Tarihi Milli Parkı

Serhat ZAMAN (*)
Ogün COŞKUN (**)

Öz: Koruma alanı statüsündeki yerlerden birisi olan milli parklar, sahip oldukları kaynak değerleri ile dünyanın birçok ülkesinde, başta turizm olmak üzere farklı amaç ve etkinlikler için kullanılmaktadırlar. Söz konusu koruma alanları, turistik çekim gücü kaynakları nedeniyle uzun bir süre çoğunlukla turizm amaçlı kullanılsalar da günümüzde çeşitli bilimsel faaliyetler ve eğitim alanları olarak da değerlendirilmektedirler.

Ülkemizin en yeni milli parklarından (2009) birisi olan Nene Hatun Tarihi Milli Parkı, önemli kaynak değerleri ile hem turizm hem de eğitim amaçlı değerlendirilme potansiyellerine sahiptir. Amaca uygun düzenlemeler yapıldığı takdirde ülkemiz ve yurtdışındaki pek çok olumlu örnek gibi, Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın da Erzurum ve çevre illerden çeşitli öğrenim kademelerindeki öğrenciler için eğitim alanı olarak değerlendirilmesi mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nene Hatun Tarihi Milli Parkı, Milli Parklar, Koruma Alanları, Korunan Alanlarda Eğitim.

A Suggestion for Resource Value Usage of National Parks: Nene Hatun Historical National Park

Abstract: National parks which have the status of protection area are being used for various aims and activities, primarily tourism, with their resource values throughout the world. Although these mentioned protection areas are generally used for touristic reasons for a long time due to their touristic attraction resources; they are also evaluated as the areas of various scientific activities and education.

Nene Hatun Historical National Park (2009) which is one of the most recent national parks of our country has the potential to be evaluated with touristic and educational purposes with their resource values. On condition that proper arrangements are done, like many other favorable examples at home and abroad, it is possible for Nene Hatun Historical National Park to be evaluated as an educational area for students in different stages of education in and around Erzurum.

Keywords: Nene Hatun Historical National Park, National Parks, Protection Areas, Education in the protection areas.

*) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı. (e-posta: serhatz@atauni.edu.tr).

***) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı. (e-posta: oguncoskun@atauni.edu.tr).

Giriş

Günümüz dünyasının beşeri faaliyetleri insanlık tarihinin hiçbir evresinde olmadığı kadar çeşitlilik kazanmış ve mekân üzerindeki insan etkisi ile bunun bıraktığı iz hiç kuşku yok ki oldukça yüksek düzeye ulaşmıştır. Tarihin ilk çağlarında yalnızca belirli yerlerinde yaşanan dünyamız bugün insanoğlu tarafından çok daha iyi tanınmakta ve neredeyse 510 milyon km²'lik dünyada insan etkisinin hissedilmediği yer görülmemektedir. Dün “bilinmeyen yerler, pasif alanlar, uzak yerler” denilen alanlar, günümüzde ya ekonomik ya askeri ya da diğer birçok amaçla kullanılır duruma gelmişlerdir. Başka bir ifadeyle insan artık neredeyse gezegenin her yerindedir. Bu bazen meydan okurcasına ilerleyen insan etkisi, kimi zaman olumlu aslında çoğu kez de olumsuz izleriyle kendisini göstermektedir.

İnsanoğlunun bütün faaliyetlerine ev sahipliği yapan, onun yegâne sermayesi olan çevrenin ve onun kaynak değerlerinin bir sınırı, taşıma kapasitesi ve şüphesiz gösterdiği tepkiler vardır. Az önce sözü edilen ilerleyişi dizginleyen, kontrol altına almaya çalışan, kendine karşı bir takım önlemler alan da yine insanoğludur. İşte bu amaçlarla dünyanın birçok ülkesinde koruma alanları oluşturulmuş ve bu *korumacı düşünce süreci* hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Milli Parklar, Tabiatı Koruma Alanları, Tabiat Anıtları, Tabiat Parkları, Özel Çevre Koruma Bölgeleri, Yaban Hayatı Koruma Alanları, Doğal ve Kültürel Miras Alanları, Sulak Alanlar ve benzeri birçok uygulama, bunlardan bazıları olarak örnek verilebilir.

Prehistorik çalışmalar sonucu elde edilen maddi kültür belgelerinden anlaşıldığı üzere Türkiye, bölgesinin en eski yerleşim alanlarından birisidir. Paleolitik dönemden (Karain ve Yarımburgaz mağaraları) günümüze kesintisiz bir süreçte devam eden uzun ve köklü bir yerleşim tarihine sahiptir. Kendine özgü elverişli koşulları (coğrafi, ekonomik, stratejik) nedeniyle tarih sahnesinde adını sıkça duyduğumuz büyük devletler tarafından da tercih edilmiş bir yerdir. İşte bu nedenlerle Anadolu, çevrenin doğal, beşeri ve kültürel kaynakları üzerinde insan baskısının en eski tarihi dönemlerden beri yoğun şekilde hissedildiği bir yerdir. Bu nedenle “koruma” yönündeki çaba ve çalışmalara ait örneklerle de sıkça rastlamak mümkündür.

“Korunan alanların ülke yüzölçümüne oranı” ülkelerin doğal ve kültürel değerlerine karşı bakış açılarını ortaya koyması yönüyle önemli bir ölçüttür. Türkiye, farklı yasal mevzuatlar ve bunların doğrultusunda oluşturulan farklı statüde koruma alanlarına sahiptir (Kaplan,2003:31). Bunların ülke yüzölçümüne oranı 2010 yılı itibariyle %5,6 dolayındadır (Öztürk,2010). Buna karşın söz konusu değer İspanya’da %7,7, Rusya Federasyonu’nda %8,4, İran’da %6,7, İtalya’da %12, Çin Halk Cumhuriyeti’nde %14, Japonya’da ise %8,5 gibi ülkemize göre yüksek düzeylerde (tursab.org.tr). Ülkemiz için bu oran yetersiz olsa da geçmişten günümüze gösterdiği pozitif artış ümit vermektedir. Örneğin 1960 yılında 4 olan milli park sayısı, 2012’ye gelindiğinde 41’e ulaşmıştır. Diğer koruma statüsündeki alanlarda da benzer bir artış söz konusudur.

Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat alanları olan milli parklar (M.P. Kanunu-Madde 2a- 1983), koruma statüsündeki alanlar içinde en bilinenleridir. Milli parklar, barındırdıkları farklı türdeki kaynak değerleri nedeniyle ulusal ve uluslararası ölçekte ilgi çekebilmekte, başta turizm olmak üzere, bilimsel ve eğitim amaçlı çeşitli faaliyetlere ev sahipliği yapabilmektedirler. Ülkemizde, doğal bitki örtüsü, özgün canlı türleri, hidrografik unsurları, dikkat çekici jeolojik oluşum örnekleri gibi doğal kökenli kaynak değerlere sahip milli parklarımız olduğu gibi, arkeolojik buluntular, tarihi yapılar, tarihi olay mekânları, kırsal mimari, kırsal kültür gibi beşeri kaynak değerleri ile ön plâna çıkan milli parklar da yer almaktadır. Türkiye milli parkları, ülkemizin doğal, beşeri ve kültürel zenginliklerinin yansımalarının en belirgin gözlemlendiği yerlerdendir. Araştırmaya konu olan Nene Hatun Tarihi Milli Parkı da bu zenginliğin önemli parçalarından birisidir. Söz konusu milli parkın ana kaynak değeri, tarihi bir olayın yaşandığı mekân, tarihi olayın abideleşmiş kahramanı (*Nene Hatun*) ve günümüze kadar ayakta kalmış maddi yapılarıdır.

Günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde, ulusal ya da uluslararası önemdeki tarihi olayların cereyan ettiği mekânların farklı statülerde koruma altına alınarak, turizm, bilimsel çalışmalar ve eğitim amaçlı etkinlikler için kullanıldığı örnekler vardır. Örneğin A.B.D.'de National Park Service adı altında 1966'dan bu yana 13 binin üzerinde tarihi ve arkeolojik yer veri tabanına işlenmiş ve bunların bir bölümü bu sayede koruma statüsü kazanmıştır (<http://www.nps.gov/nr/>). Benzer şekilde ülkemizde de koruma altına alınan tarihi alanlar ve savaş alanlarının turizm ve eğitim amaçlı kullanımına yönelik başarılı uygulamalar vardır. Örneğin Gelibolu Yarımadası Milli Parkı'nın eğitim amaçlı kullanımı (Yaşar,Şeremet,2008) ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı'nın *Savaş Alanları Turizmi* açısından (Alaeddinoğlu,Aliağaoğlu,2007) sahip olduğu potansiyel bu konuda ülkemizdeki başlıca örneklerdir.

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Başkomutan Tarihi Milli Parkı, Troya Tarihi Milli Parkı, Sarıkamış Allahuekber Dağları Milli Parkı ve Nene Hatun Tarihi Milli Parkı, kaynak değerleri tarihi olay ve yerler ile savaş alanları-kalıntıları olan milli parkların ülkemizdeki başlıca örnekleridir. Henüz herhangi bir koruma statüsüne alınmayan ancak bu potansiyele sahip tarihi olay yerleri ve yapılarının sayısı da oldukça fazladır.

Savaş alanları, savaş sonrası dönemlerde savaştan milletler veya diğerleri tarafından, savaşın izleri, şehitlikler, abideler, siperler ve savaşa ait çeşitli kalıntılar ile merak duyulan yerlerdir. Bu mekânlar, savaşın üzerinden belirli bir süre geçtikten sonra savaştan milletlerin bir araya gelebildikleri yerlerdir. Dünyada özellikle I. ve II. Dünya Savaşları cephelerinde yoğunlaşan savaş turizmi, bu cephelerde savaştan halkları aynı mekânda bir araya getirmektedir (Doğaner,2006:2). Bu alanlar bazen ülkeler için milli motivasyon sahaları, kimi zaman da ortak tarih bilinci kazandırmada kullanılan araçlardır. Hangi amaçlarla olursa olsun, tarihi yerler dünyanın pek çok yerinde en çok ziyaret edilen, merak duyulan mekânların belki de başında gelmektedirler. Nene Hatun Tarihi Milli Parkı da

bu tür alanlardan birisidir. Milli park alanı, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşları ya da yaygın olarak bilinen adıyla 93 Harbi'nin mücadele alanlarından birisi olan tabyalar bölgesini kapsamaktadır.

I. Araştırmanın Amacı

Dünyada ve ülkemizde milli parkların turizm, eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanılmalarına yönelik başarılı uygulamalar vardır. Özellikle de tarihi alanlar ve savaş mekânlarını barındıran koruma alanlarının amaca uygun düzenlemeler sonucu organize edilmesi ile turizm ve eğitim amaçları için kullanıldığı bilinmektedir. Yakın tarihimizin en iyi hatırlanan savaşlarından birisi olan 93 Harbi (1877-78) ya da Osmanlı-Rus Savaşlarının önemli mücadele alanlarından birisi olmuş tabyalar bölgesinde, günümüze kadar büyük ölçüde sağlam kalmayı başarmış maddi izler, yapılar, savaş kalıntıları bulunmaktadır. Bu çevrenin plânlı ve başarılı bir organizasyon ile turizm yanında eğitim amaçlı olarak da kullanılabilmesi mümkündür. Bu doğrultuda, Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın kaynak değerleri çerçevesinde söz konusu amaç ile kullanılabilir olup olmadığını sorgulamak çalışmanın öncelikli amacıdır. Bu amaç ile söz konusu milli parkın Erzurum'daki tanınırlığı, turizm ve eğitim amaçlı kullanılıp kullanılmadığını ortaya koymak hedeflenmiştir.

II. Yöntem

Araştırmanın genel amacına uygun olarak, aşamalı bir yöntem izlenmiş, birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu düşünülen farklı veri toplama yöntemleri kullanılmıştır.

Çalışmada ilk olarak, ülkemizde korunan alanlar ve milli parklar ile korunan alan kavramı hakkında yapılmış coğrafi çalışmaların derlenmesi ve farklı bilimsel disiplinlerde bu konularla ilgili olarak yapılmış araştırmalar ile Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'na ilişkin çalışmaların değerlendirilmesi doğrultusunda bir **literatür tarama** yoluna gidilmiştir.

İkinci aşamada, milli parka ait kaynak değerlerin tespiti için **yerinde gözlem yöntemi** kullanılmıştır. Farklı zamanlarda gerçekleştirilen bu gözlemlerde, yetkililerle ve milli park ziyaretçileriyle yapılan görüşme ve değerlendirmelerin de yardımıyla milli parkın kaynak değerlerinin tespiti, kullanımı ve mevcut sorunların irdelenmesi mümkün olmuştur.

Üçüncü aşamada, milli parkın tanınırlık ve kullanımı konusunda bilgi toplama amacıyla **anket ve mülakat yöntemlerinden** yararlanılmıştır. Bu amaçla, üçüncü ve dördüncü sınıflarda eğitim gören **297 üniversite öğrencisine**, il merkezinde yer alan 18 ilköğretim ve ortaöğretim kurumunda görev yapan **64 öğretmene** ve şehrin muhtelif kesimlerinde yapılan yüz yüze görüşmelerle, farklı meslek ve yaş gruplarından **214 katılımcıya** milli parkla ilgili sorular yöneltilmiştir. Kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşan anket formları ile katılımcıların milli park hakkındaki bilgi, görüş ve değerlendirmelerine ulaşılması ve bu yolla milli parkla ilgili mevcut algının tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Son olarak, elde edilen verilerin analizi için **SPSS** (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılmış; tanımlayıcı istatistiklerin Frekans Testleri ile yordanması sonucunda, verilen cevaplardaki önemli yığılımların tespiti sağlanmıştır.

III. Nene Hatun Tarihi Milli Parkı Kaynak Değerleri

Nene Hatun Tarihi Milli Parkı, adını 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) şehrin doğudan gelen Rus saldırılarına karşı korunmasında önemli rol oynayan Aziziye Tabyası ve çevresindeki Aziziye Savunmasına katılarak, burada yaptığı kahramanlıklarla ölümsüzleşen *Nene Hatun*'dan almıştır.¹ Milli Park sınırları içinde yer alan ve günümüzde büyük ölçüde ayakta kalan Aziziye ve Mecidiye Tabyalarından dolayı saha *Tabyalar*² *Bölgesi* olarak da bilinir.

Nene Hatun Tarihi Milli Parkı, Erzurum ili idari sınırları içinde yer alır. Milli park alanı, Erzurum şehrinin 2 km. kadar doğusunda, stratejik olarak şehrin doğu cephesini kontrol eden Topdağı'nın yamaçlarında yayılış göstermektedir (Harita 1).

Uzun yıllar askeri güvenlik bölgesi içinde yer alan saha, 18 Mayıs 2009 tarih ve 2009/15016 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Nene Hatun Tarihi Milli Parkı adıyla ilan edilmiştir. 2012 yılı itibariyle ülkemizin en genç milli parkı olup, tıpkı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Başkomutan Tarihi Milli Parkı, Sarıkamış Allahuekber Dağları Milli Parkı gibi yakın tarihimizde önemli izler bırakan savaş alanları ve tarihi olay mekânları ile karakterize olmuş bir milli parktır.

Sahanın milli park statüsünde koruma altına alınmasına neden olan son derece önemli kaynak değerleri vardır. Bunların başlıcaları; az öncede ifade edilen Topdağı (2064 m)'nin çevreye hâkim noktalarında konuşlanmış *tabyalar*, Nene Hatun Anıt Mezarı, siperler, şehitlikler, savaşta kullanılmış maddi unsurlar ve izlerdir.

Son derece zengin kaynak değerleri ile Nene Hatun Tarihi Milli Parkı turizm ve bilimsel amaçlı eğitim çalışmaları için fırsatlar barındırmaktadır. Parkın turistik potansiyeli ayrıca bir araştırma konusudur. Bunun yanında, amaca uygun düzenlemeler yapıldığı takdirde, eğitim amaçlı kullanımlar için önemli potansiyel noktasıdır. Düşük yoğunluklu olsa da başta Erzurum olmak üzere, çevre illerden öğrenci gruplarının milli park sahasını (özellikle tabyaları) ziyaret ettiği bilinmektedir. Ancak bu ziyaretler sırasında milli parka gelen gruplar kendi imkânları ile sahayı tanıyıp, tanıtmaya çalışmakta ve herhangi bir profesyonel destek ya da eğitim amaçlı kullanılacak fiziki ortam, rehber, milli park müzesi, tanıtım broşürü vb. eğitimi destekleyecek ortam ve donanımına sahip olamamaktadırlar.

1) Adını Nene Hatun'dan alan milli park, yaklaşık 387 hektar alana sahiptir. Bkz:

<http://www.milliparklar.gov.tr/mp/nenehatun/index.htm>

2) Tabya: Stratejik açıdan önemli bir yerin, güzergâhın ya da şehrin güvenlik ve savunmasını sağlamak amacıyla, genellikle çevreye hâkim bir tepe ya da yamaca yapılmış askeri donatılardır. Kalelerin uzun menzilli toplara karşı güvenli olma özelliğini kaybetmesi, tabyaların önemini artırmıştır (Çam,1993:16-18).

Arapça kökenli bir kelime olup (ta'bya), ayrı olarak yapılmış ve silahlarla güçlendirilmiş istihkâm şeklinde de tanımlanmaktadır (TDK Türkçe Sözlük,1998:2110).

Harita 1. Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın konum haritası.

(<http://www.milliparklar.gov.tr/mp/nenehatun/index.htm>)

Uzun devreli gelişim planı hazırlanan milli parkın yukarıda sözünü ettiğimiz eksikliklerinden bazılarının giderileceği anlaşılmaktadır. Ancak bilindiği üzere milli parkların birbirilerine benzeyen yönleri olduğu gibi, özgün, kendine has değerleri de vardır. Nene Hatun Tarihi Milli Parkı, koruma statüsünü oldukça yakın bir zamanda kazanmıştır. Dolayısıyla organizasyonu, gelişim plânı, tanıtım çalışmaları tam anlamıyla bitirilmemiştir. Bu yüzden milli parka yönelik plânlamalarda, sahanın *eğitim alanı* olarak da hizmet verebileceği, dolayısıyla bu temasının ön plâna çıkarılabileceği kanaatini taşımaktayız. Örneğin, yaptığımız saha gözlemlerinde milli parkı ziyarete gelen öğrenci gruplarının,

park ziyaret süresinin ortalama 30-45 dakika gibi son derece kısa bir süreyi kapsamaması, tamamlayıcı ve destek hizmetlerinin bulunmamasının göstergelerinden yalnızca birisidir. Oysaki söz konusu milli parkı ziyarete gelen öğrenci grupları daha parka girmeden, diğer birçok tarihi milli parkta olduğu gibi, sinevizyon gösterimi, milli park müzesi gezisi gibi geziyi daha pedagojik kılacak, motive edici destek hizmetlerinden yararlanmalıdırlar. Bu sayede park gezileri hem daha uzun bir zamanda yapılacak hem de verimli olacaktır.

Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın en güçlü maddi çekim gücü kaynağı tabyalardır. Bilindiği üzere Erzurum şehrini çevreleyen hâkim noktaların pek çoğunda bu askeri donatılar bulunmaktadır. Erzurum kalesini merkez kabul ederek 3 kademe tabya kuşağı plânlanmış, bunlar ile şehrin ve yakın çevresinin güvenliğinin sağlanması hedeflenmiştir (Anonim, 2008). Nene Hatun Tarihi Milli Parkı içinde yer alan tabyalar, şehre en yakın olan birinci kuşak içinde yer alırlar. Aziziye, Mecidiye, Ahali, Büyük Kiremitlik ve Küçük Kiremitlik tabyaları birinci kuşak tabyalarıdır. Aziziye ve Mecidiye tabyaları milli park sınırları içindeki en dikkat çekenleri olup, günümüzde ziyaretlerin hemen tamamı bu iki tabya ve bunların yapılarına yöneliktir (Fotoğraf 1-2 ve 3-4).

Aziziye tabyası Sultan Abdulaziz, Mecidiye tabyası ise Sultan Abdulmecit zamanında yaptırılmışlardır (Aşiroğlu,1996:24-30). Her iki tabyanın da inşa amacının, Erzurum şehrinin doğu bölgesinin güvenliğini sağlamak, bu bölgedeki, Deveboynu Geçidi ve doğusundaki Hamam Deresi Boğazı gibi askeri güvenlik yönünden son derece önemli ve ulaşım açısından stratejik noktaları kontrol etmek olduğu anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 1. Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın önemli kaynak değerlerinden Mecidiye Tabyası'na ait kışla binası.

Fotoğraf 2. Milli Park içinde yer alan Mecidiye Tabyası girişi.

Fotoğraf 3. Aziziye Tabyası giriş kesiminden bir görüntüm.

Fotoğraf 4. Tabyaların iç kesimleri (oda, bölme, depo ve koridorlar) ziyaretçilerin ilgisine sahne olmaktadır (Aziziye Tabyası).

Milli parkın kaynak değerleri arasında, tabyaların yanı sıra tamamlayıcı ya da zenginleştirici değerler olarak da tanımlanabilecek olan yapı ve kalıntılardan da bahsetmek mümkündür. Gerek tabyalarda gerçekleşen savunma hattı çarpışmalarını temsil eden tarihi top örnekleri ve gerekse söz konusu savaşlarda şehit düşen kahramanların anısına yapılan Aziziye Şehitler Anıtı gibi maddi öğelerin bu sınıfta kabul edilmesi uygun olacaktır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5. Milli parkta yer alan Aziziye Şehitler Anıtı (A) ve tarihi top örnekleri (B).

Aziziye Şehitler Anıtı ve Nene Hatun Mezarı milli parkın tabya yapıları dışındaki en önemli tarihi değerleridir. Yılın çeşitli dönemlerinde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin ziyaretleri esnasında en ilgi çeken yapıları oluşturmaları da bu nedenledir (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6. Nene Hatun Anıt Mezarı'nı (A) ve Aziziye Şehitler Anıtı'nı ziyaret eden ilk ve ortaöğretim öğrencisi ve öğretmenleri (Fotoğraf (A) Kenan Türkez - Fotoğraf (B) Evren Ekiz).

Nene Hatun, Osmanlı-Rus Harbinin Erzurum dolayında yaşanan mücadelelerinin abideleşmiş ismidir. Kendisi milletimiz açısından bir simge, milli karakter, gönüllü asker, motivasyon kaynağı ve aynı zamanda bir annedir. Adını taşıyan bir köy (Nene Hatun Köyü) yanında milli parka da isminin verilmesi onun şahsında milli mücadele kahramanlarımıza verilen değeri göstermekte olup, takdire değerdir (Fotoğraf 7). Bu isim, milli parkın tanınırlığı açısından ise bir şanstır.

Fotoğraf 7. Nene Hatun 'un Mezarı (A) ve milli parkta yer alan temsili şehitlikten (B) görüntümler.

IV. Milli Parkta Tanınırlık ve Kullanım

Turistik mekânlar açısından tanınırlık son derece önemli bir özelliktir. Bu durum milli parklar için de geçerlidir. Artık ülkemizde Gelibolu Yarımadası Milli Parkı ya da Başkomutan Tarihi Milli Parkı gibi ulusal ve uluslararası ölçekte tanınan yavaş yavaş birer marka değeri oluşturmaya başlamış korunan alan örnekleri yer almaktadır. Bir önceki başlık altında belirtilmeye çalışılan kaynak değerlerine ev sahipliği yapan Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın da ne ölçüde tanındığını ve kullanım sıklığını belirlemek amacıyla çalışmalar yürütülmüştür.

Söz konusu amaçlar doğrultusunda, gerek milli park sınırları içinde gerekse Erzurum şehrinin çeşitli noktalarında ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarında yapılan mülâkatlar ve uygulanan anketler aracılığı ile veri toplanmaya çalışılmıştır.

İlk aşamada, üniversite öğrencileri arasında anket uygulaması yapılmış ve farklı branşlarda **297 üniversite öğrencisine** soru yöneltilmiştir. Katılımcı grupta yer alan bu öğrencilerin üçüncü sınıf ve daha üst sınıflarda olmasına dikkat edilmiş ve böylelikle en az üç yıldır Erzurum'da bulunan öğrencilerin görüşlerine başvurulması hedeflenmiştir.

Bu kapsamda ilk olarak "Nene Hatun Tarihi Milli Parkı nerededir?" sorusuna cevap aranmış ve uygulama grubunda yer alan öğrencilere milli parkın yeri sorulmuştur (Tablo 1). Büyük oranda doğru cevap alınmakla birlikte (%66,7), katılımcıların %28,6'sı hiç cevap verememiş, %4,7'si ise yanlış cevap vermiştir. Bir başka ifadeyle, 297 kişilik tüm grubun yaklaşık 100 kişilik (99 kişi) bölümü, yani %33,3'ü, Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın yerini doğru bilememiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Milli parkın yeri konusunda verilen cevapların dağılımı.

Milli Parkın Yeri	Sayı	Yüzde
Doğru cevap	198	66,7
Yanlış cevap	14	4,7
Cevap veremeyen	85	28,6
Toplam	297	100,0

Milli Parkın ilan yılı, anket sorularından ikincisini oluşturmaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere, ülkemizin en yeni milli parklarından birisi olan Nene Hatun Tarihi Milli Parkı, 2009 yılında bu statüye kavuşmuştur. Ancak katılımcı grubun sadece 21 kişilik (%7,1) bölümü bu soruya doğru cevap verebilmiştir. Bir önceki soruda milli parkın yerini doğru ifade edenlerin %66,7'lik bir bölümü oluşturduğu hatırlanırsa, uygulama grubunun büyük bölümünün milli parkın yerini bilmekle beraber ilan yılını bilmediği görülecektir. Katılımcıların, 276 kişilik büyük bölümü ise (%92,9) milli parkın ilan yılı hakkında doğru cevap verememişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2. Milli parkın ilan yılı konusunda verilen cevapların dağılımı.

Milli Parkın İlan Yılı	Sayı	Yüzde
Doğru cevap	21	7,1
Yanlış cevap	46	15,5
Cevap veremeyen	230	77,4
Toplam	297	100,0

Milli parkın, yeri ve koruma statüsü aldığı yıl gibi tanınırlık özellikleri ile ilintili soruların ardından, en az üç yıldır Erzurum'da bulunmakta olan uygulama grubundaki katılımcılara, daha önce Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret edip etmedikleri sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar, katılımcıların çok büyük bir çoğunluğunun daha önce milli parkı ziyaret etmediklerini göstermektedir. Gerçekten de, uygulama grubunun %88,6'lık bölümü (263 kişi) daha önce milli parkı ziyaret etmemişken sadece %11,4'lük kısmı (34 kişi) Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret etmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Milli parkın ziyareti konusunda verilen cevapların dağılımı.

Milli Parkın Ziyaret Edilmesi	Sayı	Yüzde
Ziyaret Eden	34	11,4
Ziyaret Etmeyen	263	88,6
Toplam	297	100,0

Araştırma kapsamında kullanılan ikinci anket uygulaması ise Erzurum il merkezindeki ilk ve ortaöğretim kurumlarında gerçekleştirilen öğretmen anketleridir. Bu amaçla, il merkezinde yer alan 18 eğitim kurumunda (8'i ilköğretim, 10'u ortaöğretim kurumu) görev yapan **64 öğretmenle** görüşme yapılmış ve milli parkla ilgili sorular yöneltilmiştir.

Beş farklı branşta görev yapan 64 öğretmene, milli parkın taşıdığı önem, öğrenci gezileri için kullanım değeri, mevcut potansiyelinin değerlendirilip değerlendirilemediği gibi konularda sorular yönlendirilmiştir. Bu konuda yapılan görüşmelerde, önemli yığılımların görüldüğü ilk konu, milli parkın taşıdığı önem hakkında olmuştur. Katılımcı grubun %45,3'ü milli parkın, öğrencilerde milli şuur oluşturma açısından büyük önem taşıdığını, %25'lik bölümü, eğitsel geziler için kaynak değer taşıdığını, % 29,7'si ise farklı nedenlerle (yöre ekonomisi için kaynak değer taşıması, birlik, beraberlik duygularını canlı tutması vb.) önemli olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 4).

Tablo 4. Milli parkın taşıdığı önem konusunda verilen cevapların dağılımı.

Milli Parkın Taşıdığı Önem	Sayı	Yüzde
Milli Şuur	29	45,3
Eğitsel geziler için kaynak değer	16	25,0
Diğer nedenler	19	29,7
Toplam	64	100,0

İl merkezinde yer alan 18 ilk ve ortaöğretim kurumunu kapsar nitelikteki ikinci uygulama grubuna yöneltilen bir diğer soru, milli parka yönelik öğrenci gezileridir. Bu soru kapsamında, katılımcıların %49,5'i öğrencilerini farklı zamanlarda milli parka götürdüklerini, %51,5'i ise daha önce böyle bir eğitsel gezi gerçekleştiremediklerini belirtmiştir (Tablo 5). Bu soru ile bağlantılı olarak, milli parka yönelik herhangi bir eğitsel gezi gerçekleştirmemiş olan 33 kişilik gruba bu durumun nedeni sorulmuş ve cevaplardaki önemli yığılımlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu grubun çok büyük bölümü (%84,8'i) temel sebep olarak organizasyonla ilgili eksiklikleri (okul idaresi ve velilerden alınacak izinler, resmi izinler, araç ve ödenek yokluğu, ders saati yetersizliği vb.) geri kalan %15,2'lik bölümü ise bilgi eksikliğini (milli parkla ilgili doküman, belge, bilgi eksikliği vb.) göstermişlerdir (Tablo 6).

Tablo 5. Milli parka yönelik eğitsel geziler konusunda verilen cevapların dağılımı.

Milli Parka Yönelik Eğitsel Geziler	Sayı	Yüzde
Gerçekleştirdim	31	49,5
Gerçekleştiremedim	33	51,5
Toplam	64	100,0

Tablo 6. Milli parka yönelik eğitsel gezi yapılamamasının nedenleri.

Milli Parkın Taşıdığı Önem	Sayı	Yüzde
Organizasyon eksiklikleri	28	84,8
Bilgi eksiklikleri	5	15,2
Toplam	33	100,0

İkinci uygulama grubunda yer alan katılımcılara yönlendirilen soruların son bölümü ise milli parkın potansiyel değerlendirilme durumu ile ulaşım-erişim avantajları konusunda olmuştur. Katılımcıların %93,8'lik büyük bölümü, Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nda mevcut potansiyelin yeterince değerlendirilemediğini, %92,2'lik bölümü ise milli parkın en önemli avantajının ulaşım-erişim kolaylığı olduğunu ifade etmişlerdir (Tablo 7).

Tablo 7. Milli parkta potansiyel kullanımı ve ulaşım avantajlarıyla ilgili cevapların dağılımı.

Milli Parkta Potansiyel kullanımı	Sayı	Yüzde	Ulaşım Avantajları	Sayı	Yüzde
Potansiyel değerlendiriliyor	4	6,3	Avantajlı	59	92,2
Potansiyel yeterince değerlendirilmiyor	60	93,8	Avantajlı değil	5	7,8
Toplam	94	100,0	Toplam	64	100,0

Milli parkın tanınırlığı ve kullanımı konusunda yapılan anket uygulamalarından üçüncüsü ise, şehrin farklı semtlerinde uygulanmıştır. Yenişehir, Şükrüpaşa, Dadaşkent, Yıldızkent, Atatürk Üniversitesi Kampüsü ve Yoncalık gibi altı farklı bölgede çeşitli yaş, meslek ve eğitim gruplarından **216 kişiye** soru yöneltilmiştir. Genellikle yoğun nüfus çeken alışveriş ve ticaret merkezleri yakınında (Cumhuriyet Caddesi, Erzurum AVM çevresi vb.) gerçekleştirilen bu yüz yüze görüşmelerde katılımcılara, “Erzurum’da bir milli park var mıdır? Varsa adı nedir? Nerededir?” soruları yöneltilmiştir. Öğrenci, emekli, ev hanımı, polis, öğretmen, işçi, memur, esnaf gibi farklı iş kollarında çalışan ve farklı eğitim geçmişlerine sahip olan 216 katılımcının, “Erzurum’da bir milli park var mıdır?” sorusuna, maalesef büyük oranda (%62,5’i) “Hayır” cevabı verdiği görülmektedir. Evet, cevabı veren katılımcıların ise ancak %55,6’lık kısmı milli parkın adını, %53,2’si ise adını ve yerini doğru ifade edebilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Şehrin farklı kesimlerinde uygulanan anketlerde verilen cevapların dağılımı.

Soru İfadeleri	Doğru	Yüzde	Yanlış	Yüzde
Erzurum’da bir milli park var mıdır?	79	36,5	135	62,5
Milli parkın adı nedir?	44	55,6	35	44,4
Nerededir?	42	53,2	37	46,8

Üçüncü uygulama grubunda yer alan katılımcıların verdikleri cevaplarda yer alan büyük oranlı olumsuz yığılımlar, aradan geçen üç yıla karşın (2009-2012 arası) henüz milli parkın yeterince tanınmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu oranların, il dışına çıkılması ve ulusal düzeyde sorgulanması durumunda ise çok daha düşük düzeylerde bir tanınma seviyesiyle karşılaşılacağını öngörmek mümkündür. Bu durumu, gerek milli parkın, bu statüye henüz yeni kavuşmasıyla gerekse de konunun öneminin yeterince algılanamaması ile bağdaştırmak mümkündür.

Sonuç ve Öneriler

Nene Hatun Tarihi Milli Parkı, aynı anda birden çok kaynak değere ev sahipliği yapan zengin bir tarihi yapıya sahiptir. Aziziye ve Mecidiye Tabyaları ile Nene Hatun’un anıt mezarı gibi tarihsel yapılar, şehrin 93 Harbi’ndeki zor ve sıkıntılı günlerine ilişkin maddi öğeler olmalarının yanı sıra Osmanlı-Rus Harplerinin en şiddetli çatışmalarından bir bölümüne ev sahipliği yapan mekânları oluşturmaları açısından da ayrı bir önem taşımaktadırlar. Söz konusu bu kaynak değer zenginliği, milli parka ayrı bir önem katmaktadır. Bağlımsızlığımızın simge alanlarından biri konumuna getirmektedir.

Çalışma kapsamında, milli parkın mevcut potansiyeli ve kullanımı ile ilgili olarak anket çalışmaları yapılmıştır. Uygulanan anketler, milli parkın tanınırlık düzeyinin henüz yeterli seviyeye gelmediğini göstermektedir. Yapılan ilk anket uygulamasında katılımcıların (297 üniversite öğrencisi), %33,3’lük bölümünün Nene Hatun Tarihi Milli Parkı’nın yerini doğru ifade edemediği, yaklaşık %88,3’lük büyük bölümünün ise henüz milli parkı ziyaret etmediği anlaşılmaktadır. Diğer bir anket uygulamasında ise, şehrin farklı kesimlerinde görüşlerine başvurulmuş 216 katılımcının sadece %36,5’lik bölümünün milli park hakkında doğru bilgi verebildiği görülmüştür. İl merkezinde yer alan 18 eğitim kurumunda yapılan anket uygulamaları ise, bir takım olumlu sonuçlar barındırmakla beraber bazı tedbirlerin de alınması gerektiğini göstermektedir.

Anket uygulamalarına katılan 64 öğretmenin yarıya yakın bölümü (%49,5’i) milli parka öğrencilerini götürmüş ve bu konuda oldukça olumlu tecrübeler edindiklerini ifade etmişlerdir. Ancak bu ziyaretler genellikle öğretmen ve okul idarelerinin kişisel çabaları, velilerin özverileri ve birtakım maddi desteklerle mümkün olabilmektedir. Öğrencilerini milli parka götüremeyen öğretmenlerin büyük bölümü (%84,8’i) ise bu durumu organizasyonla ilgili eksikliklerle ilişkilendirmişlerdir. Araç yokluğundan ders saati eksikliğine,

resmi izinlerin zorluğundan eğitsel doküman yetersizliğine kadar pek çok maddeyle ifade edilebilecek olan bu eksikliklerin giderilmesi ya da azaltılabilmesi durumunda söz konusu ortalamaların yükseleceğini ve daha fazla öğretmen ve öğrencinin milli parkı ziyaret edebileceğini ifade etmek mümkündür.

Uzun devreli gelişim plânı hazırlanan milli parkın yukarıda sözünü ettiğimiz eksikliklerinden bazılarının giderileceği anlaşılmaktadır. Ancak bilindiği üzere her milli parkın diğerlerine benzeyen yönleri olduğu gibi, özgün, kendine has değerleri de vardır. Nene Hatun Tarihi Milli Parkı, koruma statüsünü yakın zamanda kazanan bir alan olduğu için, organizasyonu, gelişim plânı, tanıtım çalışmaları tam anlamıyla bitirilmemiştir. Bu yüzden milli parka yönelik plânlamalarda, sahanın **eğitim alanı** olarak da hizmet verebileceği, dolayısıyla bu temasın ön plâna çıkarılabileceği kanaatini taşımaktayız.

Bu çalışma çerçevesinde yapılan saha gözlemlerinde milli parkı ziyarete gelen öğrenci gruplarının, park ziyaret süresinin ortalama 30-45 dakika gibi son derece kısa bir süreyi kapsadığı görülmüştür. Oysa milli parkı ziyarete gelen öğrenci gruplarının daha parka girmeden, diğer birçok tarihi milli parkta olduğu gibi, sinevizyon gösterimi, milli park müzesi³ gezisi gibi geziyi daha pedagojik kılacak, motive edici destek hizmetlerinden yararlanması, park gezilerinin hem daha uzun bir zamanda yapılmasını hem de daha verimli olmasını sağlayacaktır.

Şehir merkezine yakınlık ve bu nedenle ortaya çıkan ulaşım-erişim kolaylığı ile kaynak değer zenginliği gibi avantajlara sahip olan milli parkın birtakım eksiklikleri de bulunmaktadır. Henüz yeni koruma statüsü alan bir saha olması nedeniyle ortaya çıkan tanıtım eksikliği bunların başında yer almaktadır.⁴ Aşamalı bir tanıtım düzenlemesi ile önce yerel ve bölgesel alanda daha sonra da ulusal ve uluslararası platformda tanınan bir milli parka kavuşulması mümkün görünmektedir.

Milli park çevresinde doğal peyzaj düzenlemeleri (öncelikli olarak ağaçlandırma çalışmalarına hız verilmeli), eğitim amaçlı broşür, bilgi doküman vb. yayın sayısının artırılması, milli parkı tanıtıcı internet sitesi ve içerikleri (Türkçe-İngilizce-Rusça) hazırlanması ve milli park sınırları içinde kalan beşeri yapıların, özellikle de tabyaların daha dikkatli korunması, atılması gereken adımlardan birkaçı olarak burada hatırlanabilir. Ayrıca TÜBİTAK, Üniversiteler, DPT ya da farklı kurumlar tarafından desteklenebilecek projeler oluşturulması (bu konuda olumlu örnekler de görülmüştür) ve bu yolla milli parka yönelik çeşitli bilimlere ait projelerin hayata geçirilmesini düşünmek mümkündür.

5) Nene Hatun Tarihi Milli Parkı için hazırlanan uzun devreli gelişim plânı içerisinde Harp Tarihi Müzesi oluşturulması plânlanmıştır.

6) Tanıtıcı tedbirlerin artırılmasına vurgu yaparken 2010 yılında gösterime giren “Nene Hatun” filmine atıfta bulunmak yerinde olacaktır. Avni Kütükoğlu yönetmenliğinde çekilen film, dönemin Osmanlı-Rus mücadelesini Nene Hatun imgesi üzerinden işlemeyi amaçlamıştır.

Görsel medyada, konuya ve milli parka yönelik yayınların sayıca çoğalmasının, milli parkın tanınırlığına olumlu katkı sağlayacağını ifade etmek mümkündür.

Milli park için ileriye dönük olarak yapılacak plânlamalarda turistik ürün yelpazesi geniş tutulmalı ve eğitim amaçlı kullanımların yanı sıra farklı ziyaretler için de gerekli donatılar sağlanmalıdır. Kış turizmi ve spor turizmi için ya da farklı turistik aktiviteler çerçevesinde kente gelen turistlere yönelik (özellikle de kış turizmi çerçevesinde Palandöken Kış Turizm Merkezi'nde konaklayan Rus turist profili göz önüne alınarak) düzenlemeler yapılmalı, bu yolla ziyaret ve ziyaretçi sayısı artırılmalıdır.

En önemli ayırıcı özellikleri, **kaynak değer zenginliği** ve **eğitsel amaçlı gezilere uygunluk** olarak belirtilebilecek olan Nene Hatun Tarihi Milli Parkı, ülkemizin yeni milli parklarından birisidir. Amaca uygun düzenlemeler yapıldığı takdirde ülkemiz ve yurtdışındaki pek çok olumlu örnek gibi, Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın da, Erzurum ve çevre illerden çeşitli öğrenim kademelerindeki öğrenciler için eğitim alanı olarak kullanılabilmesi, kentin turistik ürün yelpazesini zenginleştirmesi, ulusal ve uluslararası tanınırlığa sahip bir korunan alana dönüşebilmesi mümkün görünmektedir.

Sonuç olarak, Nene Hatun Tarihi Milli Parkı kaynak değerleri ile turizm ve eğitim sahası olarak değerlendirilme potansiyellerine sahiptir. Bu potansiyelin günümüz itibarıyla yeterince değerlendirildiğini söylemek güçtür. Dünya ve ülkemizdeki başarılı örnekler ile karşılaştırıldığında potansiyeli ile orantılı bir düzeyde değerlendirilemediği görülmektedir. Milli parkta, uzun devreli gelişim plâni doğrultusunda bir takım düzenlemelerin yapılması umut verici ancak yeterli değildir. Buna karşın sahaya yönelik öneriler ve mevcut plânlamaların uygulamaya konması ile Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın tematik yönleri (turizm-eğitim) ile ön plâna çıkacağı kanaati taşımaktayız.

Teşekkür:

Anket uygulamaları esnasında gönüllü olarak yardımlarını gördüğümüz öğrencilerimize ve sorulara içtenlikle cevap veren katılımcılara katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Akpınar, E. (2007). "Türkiye'nin Dünya Miras Listesi'ndeki Yeri ve Yeni Bir Aday Önerisi". Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(1), s: 81-106.
- Alaeddinoğlu, F. Aliağaoğlu, A. (2007). "Savaş Alanları Turizmine Tipik Bir Örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı". Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 18(2), s: 215-225.
- Anonim, (2008). Toprağın Altındaki Tarih (Erzurum Tabyaları). Erzurum Nevzat Karabağ Anadolu Öğretmen Lisesi TÜBİTAK Tarih Projesi. Erzurum: Erzurum İl Özel İdaresi Yayınları-1, Tarih/ Proje Kitapları- 1.
- Aşıroğlu (Akgün),T. (1996). Erzurum Tabyaları. Erzurum: Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği Yayınları.

- Çam, N. (1993). Erzurum Tabyaları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Deniş, H. Genç, H. (2010). “İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Yaşadıkları Çevrede Bulunan Milli Parklara Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Isparta İli Örneği)”. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1, ss. 9-25.
- Deniş, H. Genç, H. Demirkaya, H. (2008). “Milli Parka Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi”. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, 28(2), ss. 95-107.
- Doğanay, H. (2001). Türkiye Turizm Coğrafyası. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Doğaner, S. (2006). “Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları”. Türk Coğrafya Dergisi, sayı: 46, ss. 1-21.
- Kaplan, S. (2003). “Doğa Koruma Çalışmaları ve Yasalarımız”. Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi, yıl: 4, sayı: 16, Ekim-Aralık, ss. 29-33.
- Milli Parklar Kanunu (1983). Kanun Numarası 2783, Kabul Tarihi:09.08.1983, Resmi Gazete yayım tarihi: 11.08.1983, sayı:18132.
- Özgüç, N. (2011). Turizm Coğrafyası. Özellikler ve Bölgeler. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Öztürk, O. (2010). “Türkiye Korunan Alanlar Sistemi.” Korunan Alanlar İklim Çalıştayı, 15-16 Şubat 2010, Ankara.
- Prato, T. (2001). “Modelling Carrying Capacity For National Parks”. Ecological Economics 39 (2001), pp: 321-331.
- TDK Türkçe Sözlük (1998). Türk Dil Kurumu Yayınları, Yayın No: 549, Ankara: TTK Basımevi.
- Yaşar, O. (2000). “Ülkemizde Milli Park ve Benzer Statüdeki Alanların Dağılımı”. Türk Coğrafya Dergisi, sayı: 35, ss. 181-203.
- Yaşar, O. Şeremet, M. (2008). “Türkiye’de Milli Park Eğitimi ve Milli Park Eğitime İlişkin Bir Araştırma: Gelibolu Yarımadası Tarihi Mili Parkı”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı:1/5, ss. 910-943.

<http://www.nps.gov/nr>

<http://www.milliparklar.gov.tr/mp/nenehatun/index.htm>

<http://www.tursab.org.tr>